BLIKveld 3D

Perron1 Stationsweg 1-5
en buitenlocaties Delden
www.mikc.eu

03.7.2017
30.4.2018

MIKC presenteert
BLIKveld 3D

Kunsthistorische projecten in Delden

EEN RUIMTELIJKE KIJK OP DE GESCHIEDENIS VAN OVERIJSSEL EN HAAR BEWONERS

MIKC Productions 2017 / 2018

Uitgave MIKC Productions 2018
All rights reserved by MIKC

03.7.2017
30.4.2018

MIKC presenteert
BLIKveld 3D

Kunsthistorische projecten in Delden

EEN RUIMTELIJKE KIJK OP DE GESCHIEDENIS VAN OVERIJSSEL EN HAAR BEWONERS

WACHTKAMER DERDE KLASSE

BLIKVELD *3D*

MIKC initieert kunsthistorische projecten in o.a. Perron1, Delden en heeft met **BLIKveld *3D*** een vernieuwende ruimtelijke kijk op onze geschiedenis, archeologie, streektaal/-cultuur en immaterieel erfgoed gegeven.

De kunstenaars die door MIKC zijn geselecteerd, hebben (i.s.m. archeoloog, historicus/architect) een onderzoek gedaan en een project ontwikkeld over een van de bovengenoemde items. Vervolgens is dit vertaald in beeldende spraakmakende ruimtelijk objecten, film/video en fotoreportages, installaties en mixed media.

Onderwerpen: Het leven van alledag, routes die werden afgelegd, werkzaamheden, handelingen en het voedsel dat gegeten werd en wordt.
Deze hebben verbinding gekregen met het heden, door de onderliggende en in alle tijden herkenbare emoties: leven en dood, wonen en werken, rijkdom en armoede, liefde en haat, discriminatie en geweld. Thema's die ook nu nog steeds een belangrijk gegeven zijn.

Alle projecten zijn in en rondom **Perron1/Station Delden** en in **Situ** voor een breed publiek zichtbaar gemaakt.

Bewustwording van het verleden ligt aan de basis voor de ontwikkeling van vandaag en morgen. Door de aansprekende 3d, audio en visuele beeldtaal zijn de projecten in het collectieve geheugen opgeslagen en is een blijvend waardevol document ontstaan.

Uitgevoerd in 2017 en 2018

ARCHEOLOGIE

Kees Bierman: ‘Platbodem’ fictieve opgraving
Carelshaven, 3 juli 2017 12

Thijs Haverkort: Archeologie van de Gols spoorlijn
Het-Loket, 3 juli t/m 10 september 2017 16

Marjanne Kuipers en Kim Waterlander:
‘Installatie Wederopbouw en Wederafbouw Architectuur
in Perron1, 18 september t/m 31 oktober 2017 18

IMMATERIEEL ERFGOED

‘Reis door de tijd’ naar een concept van Janneke Kornet
17 december 2017 t/m 1 maart 2018
‘Reis door de tijd’ immaterieel erfgoed van het station Delden
door meerdere kunstenaars uitgevoerd 24

Ad Hoc Collectief: Wachtkamers
Eerste en Derde klasse met Stationsrestauratie en Loket 28

Janneke Kornet: Reis-Snoep
14 glazen snoeppotten gevuld met in goud verpakte fudge
met aan de binnenkant van de wikkel vragen over reizen 30

Ricardo Liong-A-Kong, Philip Ultee, CP Berbée:
Reclame posters in en rondom het station 32

Meerdere kunstenaars: Bagage depot 34

Philip Ultee: Slideshow
Oude en moderne stations in Nederland 62

STREEKCULTUUR

Anke van den Borne: ‘Handelingen’
3 video’s en object in Perron1,
10 februari t/m 4 maart 2018 38

Nicola Dicke(D): Historische Wegen en paden
‘Knuppelpad’ 1 t/m 4 maart 2018 40
Projectie Kerkstraat / hoek Langestraat
‘Graffiti mobil’ Stationsweg 1/5 Delden, 4 maart 2018 42

Marjanne Kuipers en Kim Waterlander:
‘Het Onzichtbare Monument’ Het-Loket
13 April t/m 12 mei 2018 44

STREEKTAAL

CP Berbée: ’Ik ben een loopjäpse, nou en?!’
Deel 1: ‘Van Boskatte tot Weendschuute’ Installatie Perron1 54
Deel 2: ‘So What? Fotoshoot en video
7 april t/m 30 April 2018 56

Fiona Rijpkema - Workshop styropoor ‘Twentse tekens en symbolen’ - april 2018 - Twickelcollege Delden
Videopresentatie en opdracht symbool of teken te maken dat synoniem staat voor Twente.
NB. I.v.b.m. de nieuwe Privacy Wetgeving zijn geen foto’s geplaatst van de workshop.

archeologie

‘Platbodem’ - Carelshaven en Twickelervaart
Kees Bierman - 3 juli 2017 - tot heden

‘Tussen 1771-1775 kreeg Delden een economische stimulans nadat de Twickelervaart werd gegraven, die het stadje met de rivier de Regge verbond. Graaf Carel George van Wassenaer Obdam, vrijheer van Twickel, gaf opdracht tot de aanleg van het kanaal en haven. De haven werd uitgerust met een hijskraan. In 1772 werd de Herberg gebouwd gelijktijdig met de Haven. Veel handelsreizigers (vaak ook per boot) maakten gebruik van de aanwezige kleine haven met herberg om te overnachten. Verder werd de haven gebruikt voor het lossen van hout. Hout dat met ‘platbodem’ schepen via de Twickelervaart aangevoerd werd voor de naastgelegen Houtzagerij. Wat niet iedereen weet, is dat in de Twickelervaart ook de Heksen/waterproef plaats vond. ’Werd je verdacht van hekserij, dan werd je gebonden aan handen en voeten in het water gegooid. Verdronk je, dan had je pech, want je was geen heks. Kwam je boven..., ook pech. Je was een heks! ‘(Twickelblad). Nadat de spoorlijn Zutphen-Enschede was aangelegd en Delden in 1866 een station kreeg, begon het stadje zich te ontwikkelen als forensenplaats van het nabij gelegen Hengelo.’

Beeldend kunstenaar Kees Bierman mag zich al jaren tot de top van Nederlandse kunst rekenen. In zijn werk speelt geschiedenis een belangrijke rol. De historische waarden en kenmerken van de omgeving bepalen de vorm, dynamiek en zij vertellen een verhaal in al zijn kunstwerken. Een belangrijke constante in zijn werkwijze is zijn nieuwsgierigheid naar ‘wat daarachter zit’. Naast zijn werk als beeldend kunstenaar was Bierman ook bijna twintig jaar docent aan de Koninklijke Academie in Den Haag.

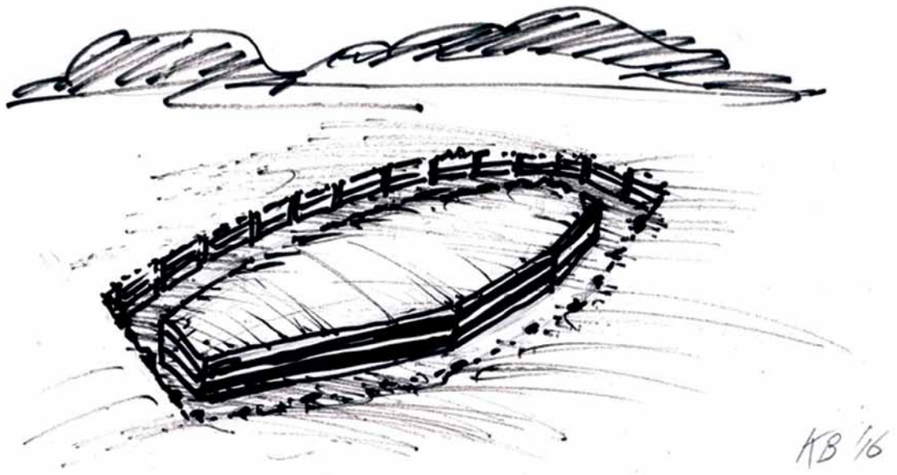

Kees Bierman - ontwerptekening

‘Platbodem’.
Kees Bierman heeft de historische en archeologische plek van de verdwenen haven weer tot leven laten komen door fictieve platbodem ‘restanten’ op de plaats en plek van de vroegere haven als ‘opgraving’ te laten zien. Een beeld dat hierdoor een interessante waarneming van de historisch haven plek oplevert. En de bezoekers laat ervaren hoe de haven als belangrijk onderdeel van het ontstaan van Delden er zou kunnen hebben uitgezien.

De Twickelervaart was van groot economisch belang voor de regio en was naast transportweg ook afwateringskanaal. De hierdoor ontstane lagere grondwaterstand maakte de moerassige gebieden rondom Twickel beter geschikt voor bosbouw en zorgde er voor dat er weidegrond beschikbaar kwam voor de boeren.

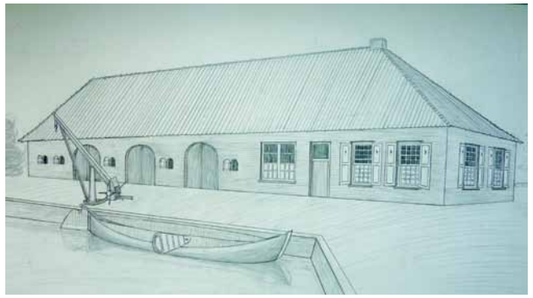

Tekening: Binnengait met zomp
met dank aan Twickel Archief Aafke Brunt en Rob Bloemendal

Note: correspondentie navraag foto’s van Carelshaven door Manja Giskes-Geers.

Hieronder een oude mail met de bijlage (tekening) over het bezoek destijds aan mevr. Aafke Brunt in het archief van kasteel Twickel. Een foto van een Enterse zomp in de oude Carelshaven is daar helaas niet bij.

“Enkele deskundigen (de heren Gerrit Schutte en Gerrit Harbers) heb ik nog gevraagd of zij wisten van een dergelijke foto, maar die hadden zij nooit gezien. Wel vertelde dhr. Schutte dat door de aanleg van een spoorlijn het na 1870 afgelopen was met het vervoer over de Twickelervaart en ook met het bevaarbaar houden van deze waterweg. En de fotografie stond toen nog in de kinderschoenen.”

Voor de exposite Twickeler schipvaart: Reilen en zeilen van 1772 tot 1862 zijn in 1980, 2 expositieborden gemaakt van een “Potloodtekening van de schippersherberg Carelshaven naar de situatie in 1780”

De weergave van de haven, de zomp en de kraan lijken redelijk betrouwbaar. Waarop de weergave van het gebouw berust, is niet duidelijk.

‘Platbodem’ - Carelshaven en Twickelervaart
Kees Bierman - 3 juli 2017 - tot heden

Archeologie van de Gols spoorlijn - Het-Loket
Thijs Haverkort - 3 juli t/m 10 september 2017

Het spoortje door Twekkelo: Archeologie van de verdwenen spoorlijn, opgegraven en gevonden

Het spoor dat door Twekkelo liep behoorde toe aan de Geldersch-Overijsselsche Lokaalspoorweg-Maatschappij (Gols) maar stond ook wel bekend als 'Het Schaddenspoor'. Het werd voornamelijk gebruikt voor het vervoer van goederen, personen, en de grote ladingen kolen die bestemd waren voor de textielfabrieken in de omgeving. Er reden zowel treinen overheen van de HSM (Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij), SS (Staats Spoorwegen) en later de NS (Nederlandse spoorwegen). Deze bedrijven waren verantwoordelijk voor vervoer en onderhoud van het spoor. Tussen Hengelo en Boekelo bevond er zich ook een klein stationnetje dat voornamelijk werd gebruikt voor het laden en lossen van goederen. Het station was eigenlijk niets meer dan een omheinde plek naast het spoor. Hoewel er niets meer van over is kan deze plek terug gevonden worden op antieke kadasterkaarten en in de verhalen van boeren uit de omgeving.

Tijdens het zoeken ben ik behalve spoorweg onderdelen ook met enige regelmaat loodjes tegengekomen in verschillende soorten en maten. Deze loodjes werden gebruikt om postzakken en wagons mee te verzegelen met behulp van een ijzerdraadje en een speciale tang. Deze loodjes vielen tijdens de reis af en toe van de trein. Hoewel de ijzerdraadjes door de jaren heen vergaan zijn, bleven de loodjes bewaard en zijn ze door de jaren heen langzaam onder de grond gaan verkleuren. Het leuke aan deze loodjes is dat deze naast het treinbedrijf verantwoordelijk voor de ladingen ook aangeven in welke stad ze zijn verzegeld en de maand en dag van verzegeling. Zo ben ik bijvoorbeeld loodjes tegengekomen uit o.a. Hengelo, Enschede, Almelo, Boekelo, Neede, Amsterdam, Rotterdam, wat een leuke kijk geeft over wat er zich op het spoor bevond in die tijd.

Hoewel ik destijds zocht naar spooronderdelen ben ik ook talloze andere feitjes te weten gekomen die zich op het voormalig traject afspeelden. Het zoeken van metalen met behulp van een metaaldetector geeft soms een geinig inzicht over wat er speelde in het dagelijks leven door de jaren heen. Zo ben ik er namelijk achtergekomen dat er jaren geleden een boer was die het land bewerkte en graag mayonaise op zijn brood smeerde. En dat er een ouder stel was dat vroeger elk weekend ging wandelen over het voormalig spoor met hun hondje dat inmiddels al jaren geleden is overleden. Je hoort wel eens verhalen van mensen die met een detector waardevolle schatten hebben gevonden van antieke bijlen en potten met zilveren munten tot spookverhalen over complete begraven nazi treinen die vol zouden zitten met gestolen goud. Maar wat voor mij de leukste vondsten zijn blijven de verhalen die de voorwerpen met zich meedragen.

Wat je kwijtraakt zal op een dag weer door iemand worden gevonden.

Thijs Haverkort

Archief van de ‘Wederafbouw’ - Installatie Perron1
Marjanne Kuipers/Kim Waterlander - 18 sept. t/m 31 okt. 2017

Wederopbouw en Wederafbouw Architectuur

In Nederland wordt de term wederopbouw architectuur gebruikt voor woningbouw en stadsuitbreiding na de Tweede Wereldoorlog. Kenmerkend voor deze tijd is het experimenteren met een industriële aanpak van het bouwen met daarbij eenvoudige sobere ornamenten en versieringen. Het was een vooral goedkope, snelle bouwwijze met gebruikmaking van eenvoudige materialen (beton en baksteen). In tegenstelling tot de bouw van 1900-1940 is de visie over de bouw van 1950 -1970 over het algemeen dat deze bouw niet interessant genoeg is om te behouden en dus liever nieuwbouw dan restauratie. Ook neemt de wederopbouwarchitectuur te veel plek in doordat de parkaanleg eromheen voor ‘klein’ Nederland te ruim is gesitueerd. Inmiddels zijn er uiteindelijk in 2013, 190 wederopbouw gebouwen uit deze periode door heel Nederland als rijksmonument aangemerkt. Te weinig, maar beter iets dan niets. Uit onderzoek blijkt dat in de periode van 1 oktober tot 31 december 2014 (in 3 maanden tijd) door de gemeentes in Nederland 5417 sloopvergunningen zijn verleend. Van alle huizen blijkt dat 52% van de woningen die gesloopt worden, zijn gebouwd tussen 1945 tot 1965. Dit zijn de woningen die gebouwd zijn in de wederopbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog. Conclusie: Door de massale sloop van de wederopbouwarchitectuur verdwijnt er een type architectuur en daarmee een periode uit onze geschiedenis.

Als iets verdwijnt komt het niet meer terug.

Archief van de ‘Wederafbouw’ - Installatie Perron1
Marjanne Kuipers/Kim Waterlander - 18 sept. t/m 31 okt. 2017

Ook in 2017 zal de naoorlogse bouw op grote schaal worden afgebroken. Hele wijken verdwijnen en slechts een klein aantal wederopbouw gebouwen worden (rijks)monument. De v.m. MTS in Hengelo is een prachtig wederopbouw voorbeeld maar helaas ook aan het verpauperen. Voorbeelden van woonwijken: Boswinkel in Enschede, de Hengelose Es in Hengelo etc. Deze wijken zijn genomineerd voor sloop of al gesloopt.

Onderzoek: De restanten van de recent gesloopte architectuur van de wederopbouw in Twente zijn in kaart gebracht door kunstenaars Marjanne Kuipers en Kim Waterlander. Zij zijn in 2014 afgestudeerd aan Artez Kunstacademie Arnhem. Een deel van de geschiedenis waar weinig van bewaard wordt en over is gebleven omdat men dit niet interessant vindt, is in het wederafbouw archief tentoongesteld. Verder houdt zij een database bij waarin alle sloop geregistreerd wordt van dag tot dag. Een speciaal ontworpen scheurkalender geeft een overzicht van informatie over de slooplocaties, wie er hebben gewoond, hoe het huis eruit zag en je leest hoe het was om in de wederopbouwarchitectuur te wonen. Omdat elke dag een bladzijde uit de kalender kan worden gescheurd, ben je fysiek woningen aan het slopen. En een afgescheurde bladzijde, kan niet meer terug.

Archief van de ‘Wederafbouw’
Installatie Perron1
Marjanne Kuipers/Kim Waterlander

Boswinkel, Enschede

immaterieel erfgoed

‘Reis door de tijd’ - Geschiedenis station Delden
De immateriële geschiedenis van een gebouw - Concept Janneke Kornet
uitgevoerd door meerdere kunstenaars

Geschiedenis van de types stations gebouwen

Kort na de oprichting van de Staatsspoorwegen in 1863 werd begonnen met de aanleg van tien nieuwe spoorverbindingen in Nederland. Voor de stations langs deze ‘Staatslijnen’ werd gebruikt gemaakt van standaardontwerpen in vijf klassen. De eerste klasse was voorbehouden aan de grote provincie steden en de belangrijke spoorwegknooppunten. De volgende klassen namen in belang af. Bij de vijfde klasse ging het om kleine halteplaatsen op het platteland. Decennialang bepaalden de standaardstations het beeld van de spoorwegen. Elk type kwam in tientallen plaatsen verspreid door het land voor. Anderhalve eeuw later zijn de doodgewone stations van toen uitzonderlijk geworden. De overgebleven stations hebben stuk voor stuk veranderingen ondergaan, maar toch zijn de ontwerpen herkenbaar gebleven.

Station Delden is een van de best bewaarde stations van de vierde klasse. Het station werd gebouwd aan Staatslijn D. van Zutphen naar Enschede. Aan deze lijn waren anderhalve eeuw geleden geen grote steden te vinden. De belangrijkste plaatsen waren Hengelo en Enschede. Hier volstonden de stations derde klasse. Lochem, Goor en Delden kregen een station vierde klasse en verder waren er kleine halte gebouwtjes. Het station vierde klasse is een compact gebouw, zonder zijvleugels zoals bij de grotere stations vaak voorkomen. Het gebouw is wel verbijzonderd met een fronton midden in de gevel. Eenmaal in gebruik bleek dat de stations van dit type niet voldoende ruimte boden. Rond 1900 kregen de meeste van de stations vierde klasse er daarom een vleugel bij. Uiteraard ook volgens een standaardontwerp

Na die tijd is het Station Delden niet meer ingrijpend veranderd. Echter zijn er aan de binnenkant nog wel een aantal aanpassingen gedaan. Hierbij zijn diverse muren doorgebroken en bijgebouwd om te voorzien in de wisselende functies die het gebouw gehad heeft en nog heeft. Van ontwerpburo, atelier, wachtruimte, fietsenstalling tot aan de kunstruimte Perron1.

Station Delden circa 1906

Station Delden circa 1909

Station Delden 1981, coll. RCE

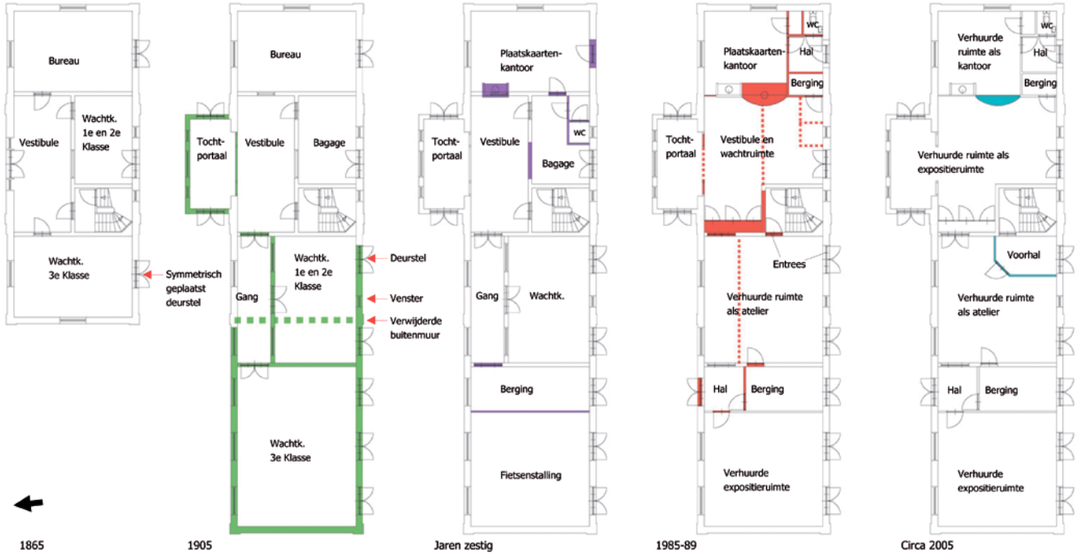

Afb. 2.6a De verschillende verbouwingen aan de begane grond van station Delden vanaf 1865. Weergegeven op een door auteur aangepaste plattegrond, op basis van de vigerende NS-plattegrond, tekeningnr DDN00200BB01, 17-02-2009. Met gekleurde lijn zijn nieuwe muurdelen aangegeven, met stippellijn verwijderde muurdelen.

1905	bouw tochtportaal aan de hoofdentree, bouw nieuwe vleugel aan de westzijde, verwijdering oude buitenmuur, bouw nieuwe gang door de oude wachtkamer.
Jaren zestig	omvorming wachtkamer 3e Klasse naar fietsenstalling, nieuwe binnenmuur voor berging, afsluiting van oude deuren tussen gang en berging, inbouw wc in bagagedepot.
1985-89	herindeling van plaatskaartenkantoor, herindeling vestibule tot één open ruimte, verwijdering binnenmuur tussen gang en wachtkamer, verplaatsing entree tot bovenwoning, wijzigen indeling en entree tot berging.
Circa 2005	restauratie van het exterieur. Verbouwing van het interieur; inbouw voorhal in atelier, verbouwing loketfront tot doorgang naar voormalige plaatskaartenkantoor.

Station Delden 2012

Station Delden 2018

‘Reis door de tijd’ - Station Delden
De immateriële geschiedenis van een gebouw - Concept Janneke Kornet

De opening van station Delden vond plaats in 1865. Hoe was het ruim 150 jaar geleden in Delden? Hoe leefde men? Wie bezochten het station om vervolgens de trein te nemen? Welke delen van het pand zijn nog authentiek? En wat is er later bijgebouwd? Na het lezen van de ontstaansgeschiedenis en ontwikkelingen van het station door de tijden heen werd de kunstenaar steeds nieuwsgieriger.

Voor ‘Reis door de tijd’; heeft Janneke Kornet zich verdiept in de geschiedenis van het stationspand Delden. Met het doel om de kijker een beeld te geven van de historie van het pand en het leven van destijds. Immaterieel erfgoed vervult een belangrijke rol in het geheel. Wat was de sfeer in en rond het nieuwe station? In een tijd waarin men met zware en onhandig te dragen koffers en verdere bagage op reis ging in een door stoom omgeven trein. Ook de gewoontes en gebruiken die men toen had en de belangrijke functie van de wachtkamers in het gebouw zijn interessant. Tegenwoordig vermaakt men zich prima met zijn telefoon als er zich een ‘moment’ van wachten voordoet. Hoe anders was dat bijvoorbeeld in de jaren ’60?

Er zijn in totaal drie ingrijpende verbouwingen geweest: In 1905, de jaren 60 en eind jaren 80. Deze veranderingsperioden zijn leidraad geweest voor de installaties. Naast zichtbare veranderingen aan het station is ook veel aandacht geschonken aan de meer immateriële ontwikkelingen in Delden. Zo is het verhaal ’Reis door de tijd’ ontstaan in het station Delden. Alle informatie is verwerkt en zichtbaar gemaakt door het hele pand.

- Wachtkamer Eerste Klasse: Ad Hoc Collectief
- Stationsrestauratie en Loket: Ad Hoc Collectief
- Wachtkamer Derde Klasse Perron1: Ad Hoc Collectief
- Reclame Posters: Philip Ultee, Ricardo Liong-A-Kong, CP Berbée Speciaal ontworpen posters aan het stationsgebouw. (Zoals dat vroeger gebruikelijk was)
- Reis-Snoep: Janneke Kornet
- Snoeppotten met zelfgemaakt Reis-Snoep: Janneke Kornet
- Slide show, oude en moderne stations in Nederland: Philip Ultee
- Slide show, historische foto’s station Delden: Dick Lohuis

WACHTKAMER EERSTE KLASSE
KLAGHTEN BORD
NIET SPUUWEN
KOFFIE 15 CENT
STATION DELDEN
BA
GA
GE
STATION

Reis-Snoep - glazen snoeppotten, bedrukte gouden wikkels en caramel
Janneke Kornet - Kunststation Delden 2017

De installatie Reis-Snoep bestaat uit 14 gevulde snoeppotten, speciaal gemaakt voor Kunststation Delden.

De snoepjes zijn alle handmatig gemaakt en verpakt in een gouden wikkel. In deze wikkels staan vragen die uitnodigen tot een gesprek over reizen. Wat zijn jouw ervaringen met het reizen per trein en hoe ging het er vroeger aan toe op station Delden?

Reis-Snoep Janneke Kornet

Reclame posters rondom en in het station
Ricardo Liong-A-Kong - CP Berbée - Philip Ultee

Reclame Posters:

Ricardo Liong-A-Kong
CP Berbée
Philip Ultee

Skratje Chocolade

Mijn grootvader heeft in de jaren 20 van de vorige eeuw chocolade tabletten gemaakt. Zijn naam was Tsai Meu Chong, maar door verschrijvingen is dat Sai Meeuw Tjong, SMT,geworden. SMT was dus ook het stempel dat in zijn chocolade werd gedrukt. De tekst: ‘zonder toevoeging van doppen, meel of anderszins’ komt uit een keuringsrapport van G.E.L. Ruhmann, militair apotheker 2e kl N.I.L.

Ricardo Liong-A-Kong

‘Bagagedepot’

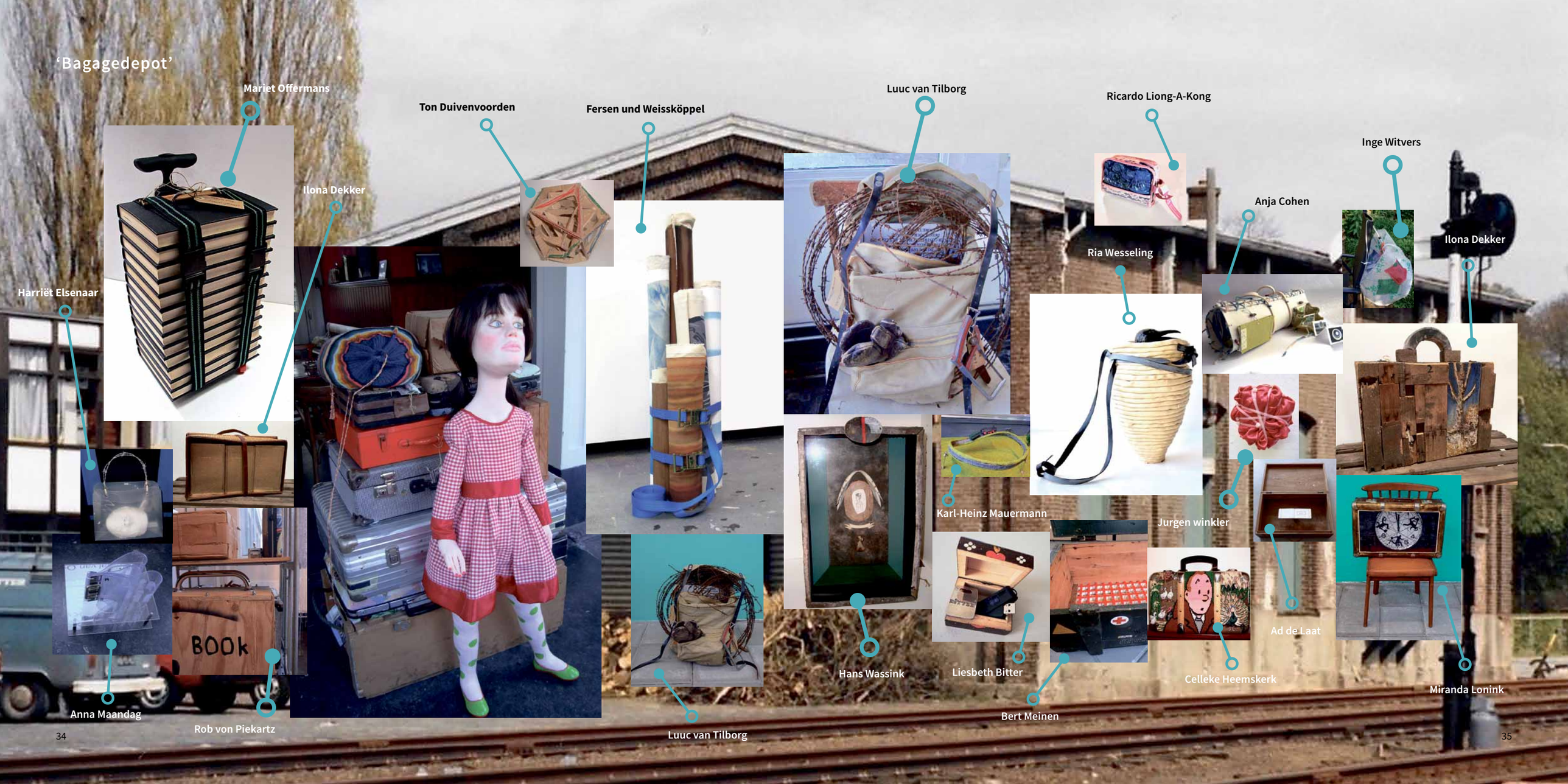

street culture

‘Handelingen’ video’s en object - Perron1
Anke van den Borne - 10 februari t/m 4 maart 2018

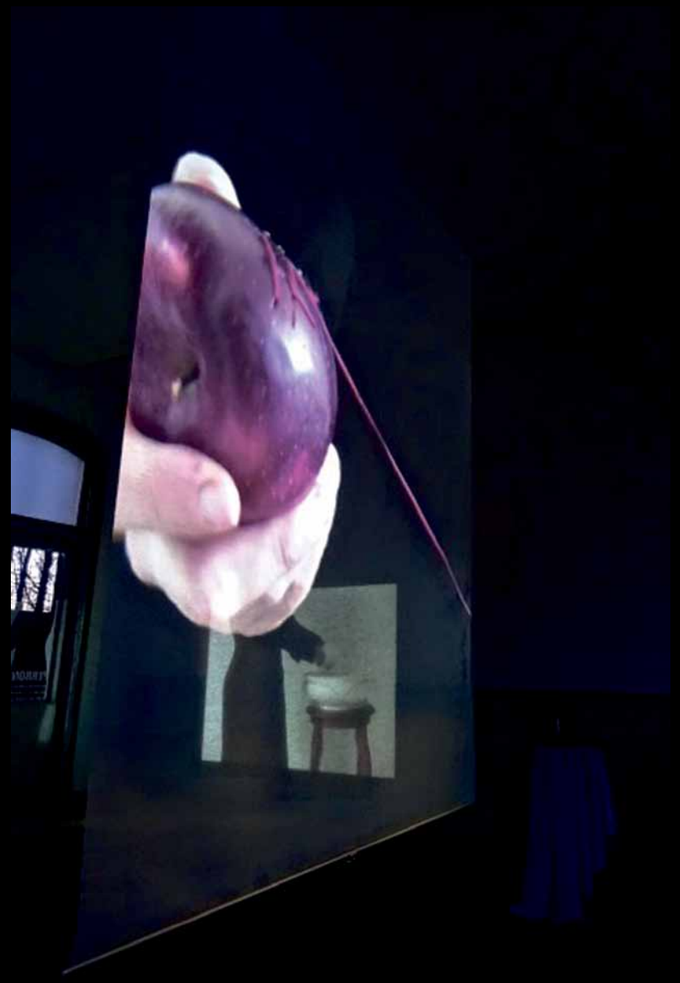

Een centrale vraag die zij zich in haar werk stelt is hoe je als mens gevormd wordt door het leven. Wat is de invloed van ervaringen, herinneringen en omgeving op het gedrag en de mentale ontwikkeling van een mens? Mechanismen die we ontwikkelen om te (over)leven zoals ontwijken, vasthouden en beschermen, de complexe tegenstrijdigheden ervan, fascineren haar.
In ‘Handelingen’ zijn voor Perron1, 3 video’s te zien als één installatie. Dagelijkse handelingen en automatismen ontleent aan de streekcultuur zijn in een andere context geplaatst. Hierdoor roept de handeling naast het vertrouwde en bekende ook vervreemdende associaties op. Gebruikmakend van diverse symbolieken geeft ze de kijker verschillende ingangen, flarden en fragmenten. Ze wil geen antwoorden geven maar eerder vragen oproepen en deze bij de kijker laten.

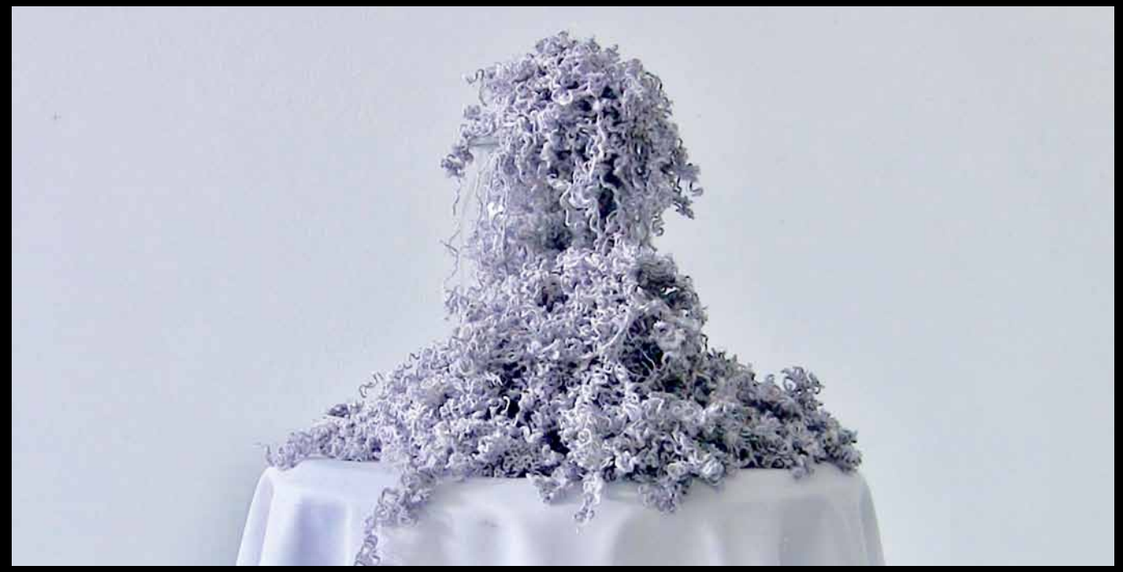

Historische Wegen en Paden - ‘Knuppelpad’
Nicola Dicke(D) - 1 t/m 4 maart 2018

Knuppelpad: Wat moeten wij ons daar bij voorstellen?

Knuppelweg Delden, Kerkstraat / Langestraat

In de middeleeuwen begint het handelsverkeer op gang te komen. Het vervoer vind plaats met wagens bespannen met paarden of ossen. Delden was in de middeleeuwen een stopplaats tussen steden als Deventer, Zwolle, Osnabrück , Munster. Een veilige stopplaats, reparatieplaats, paardenwisselplaats.
Deze bedrijvigheid veroorzaakte bloei maar ook steeds meer verkeer. In een stad als Delden waar al het water dat van de daken neerkwam in de ruimtes tussen de huizen (Weegten genaamd) samen met het overige afvalwater afvloeide naar de straat, veroorzaakte dit een steeds grotere belasting voor de bestaande zand/leemweg. De oplossing die men hiervoor bedacht was het aanbrengen van dunne stammen (knuppels genaamd) haaks op de rijrichting. Deze werden in lagen aangebracht, telkens met leem en zand er tussen. Zo ontstond er een homogene laag waar over het goed rijden was. Bovendien had het hele pakket met stammen een drainerende werking wat voor een redelijk droge weg zorgde.
In Delden ontdekte ik het knuppelpad bij de aanleg van een nieuwe riolering in april 1988. Gelukkig was de provinciale archeoloog dhr. Verlinde snel ter plaatse om een en ander vast te leggen.

Bovenstaande foto is genomen daar waar de Kerkstraat uitkomt op de Langestraat. Genomen monsters gaven na onderzoek door de Rijksdienst met de C14 methode een uitslag dat deze weg is aangelegd van 1275 tot 1380AD.

Later zijn knuppelpaden ook waargenomen in de Molenstraat en de Marktstraat. Ook in diverse steden in Nederland zijn dit soort wegen waargenomen, doch Delden was de eerste waarneming waar het fotografisch is vastgelegd en met monster de tijd is bepaald.
Bronnonderzoek leverde nog op dat het Stadsgericht van Delden in 1493 toestemming kreeg van de Marke van Delden om elzenhout te kappen in de Molenmorsch, ter verbetering van de weg.
In 1542 wordt vermeld dat de Marke van Delden verplicht was tot het bijdragen van rijshout en knuppels voor het verbeteren van de wegen.

Dick Lohuis
Het volledig verslag is te vinden in Overijsselse Historische bijdragen 104e stuk 1989 pag. 188t/m190

‘Knuppelpad’ Buitenprojectie - Kerkstraat / hoek Langestraat Delden
Nicola Dicke(D) - 1 t/m 4 maart 2018

‘Historie Station Delden’ - Stationsweg 1/5 Delden
Nicola Dicke(D) - 4 maart 2018

Vanuit haar ‘Graffiti-Mobil’ projecteert Nicola Dicke een voortdurend in beweging en steeds veranderende ‘Licht-Installatie’. Tegelijkertijd is de ‘Graffiti Mobil’ haar atelier. Nikola Dicke reist in haar auto die met diverse lichtprojectoren is uitgerust, door Europa en verandert muren, gebouwen en plekken in fascinerende lichtkunstwerken.
Ze maakt ter plekke tekeningen op zwart geprepareerde glasplaten die op de oppervlakken geprojecteerd worden.
De bezoeker kan het ontstaan en proces van de tekening volgen.
De tekeningen vertellen een verhaal over de geschiedenis van een gebouw of de omgeving waar zij zich bevindt.

Met behulp van projectie en tekening voorstelling laat zij de historie van een plek tijdelijk herleven.
Voor Delden als knooppunt van handel rond de middeleeuwen verbeeldt zij de ‘Paden en wegen’ van weleer.
Op de hoek Kerkstraat/Langestraat is een grote projectie die een indruk geeft van het knuppelpad dat hier gevonden is.
Op het hele stationsgebouw een steeds veranderende getekende beeldprojectie, die de immateriele historie van het station in beeld brengt.

‘Het Onzichtbare Monument’
Marjanne Kuipers en Kim Waterlander - 14 april t/m 12 mei 2018

Een stad verandert constant. Waar verandering vaak een teken van vernieuwing en vooruitgang is, kan verandering ook betekenen dat het de plek van iets moois inneemt. Zo zijn er door de jaren heen veel historische gebouwen vervangen door nieuwbouw. Als je eenmaal de stadsarchitectuur vervangt kun je niet meer terug naar het oorspronkelijke.
De sloop van de bijzondere architectuur in de stad Delden wilde Jan Jans, architect en districtshoofd monumentenzorg, voorkomen. Twee maanden na de oorlog stelde hij een monumentenlijst samen van gebouwen die behouden moesten blijven. Helaas is in de afgelopen zeventig jaar een groot deel van deze monumenten verdwenen.

‘32 Monumenten — met al hun herinneringen — zijn niet meer te bewonderen in Delden. Laten we dit bijzondere verhaal weer zichtbaar maken.’

Jans selecteerde de monumenten op schoonheid, de wetenschappelijke betekenis, de geschiedkundige waarde en herinnering én op het karakter van het gebouw binnen het stadsbeeld of het landschap. In zijn document beschreef Jans dat de gemeente Delden erop moest toezien dat de geselecteerde monumenten niet onoordeelkundig verbouwd of gesloopt zouden worden. ‘Het zal u duidelijk zijn, dat op deze wijze vrijwel een eind kan worden gemaakt aan de vernieling van oud stadsschoon, waaronder Uwe gemeente al te lang heeft geleden’, schreef Jans.

Het document van Jans betekende helaas geen einde van de sloop van dit oud stadsschoon. Van de in totaal 66 geselecteerde monumenten uit zijn lijst zijn er inmiddels al 32 gesloopt. Deze gebouwen met al hun herinneringen zijn niet meer te bewonderen in Delden.

Grafisch ontwerpers Kim Waterlander en Marjanne Kuipers van studio Stukk Design willen het verdwijnen van deze monumenten in Delden zichtbaar maken.
In de tentoonstelling ‘Het Onzichtbare Monument’ op het Kunststation in Delden hebben zij een aandenken ontworpen voor deze monumenten.
Aan de hand van de plattegrond kunnen alle voormalige locaties van de gesloopte monumenten in Delden bezocht worden. Daarnaast zijn deze locaties in de stad zichtbaar gemaakt door de codering ‘OZM’ die is aangebracht op stoep, plein of straat. En is de tentoonstelling Het Onzichtbare Monument voor iedereen te bezoeken op het Kunststation - als een laatste herinnering.

Tentoonstelling over de gesloopte monumenten in Delden

Met dank aan Dick Lohuis historicus, Delden

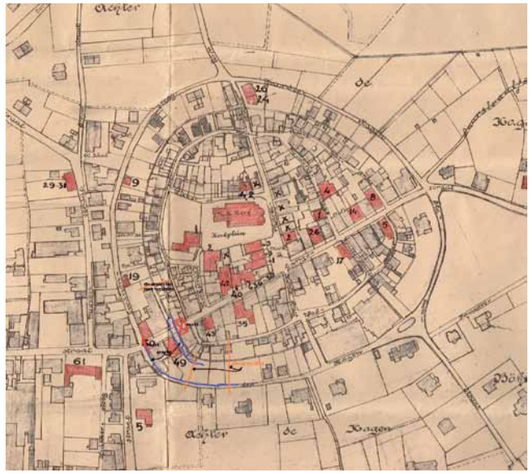

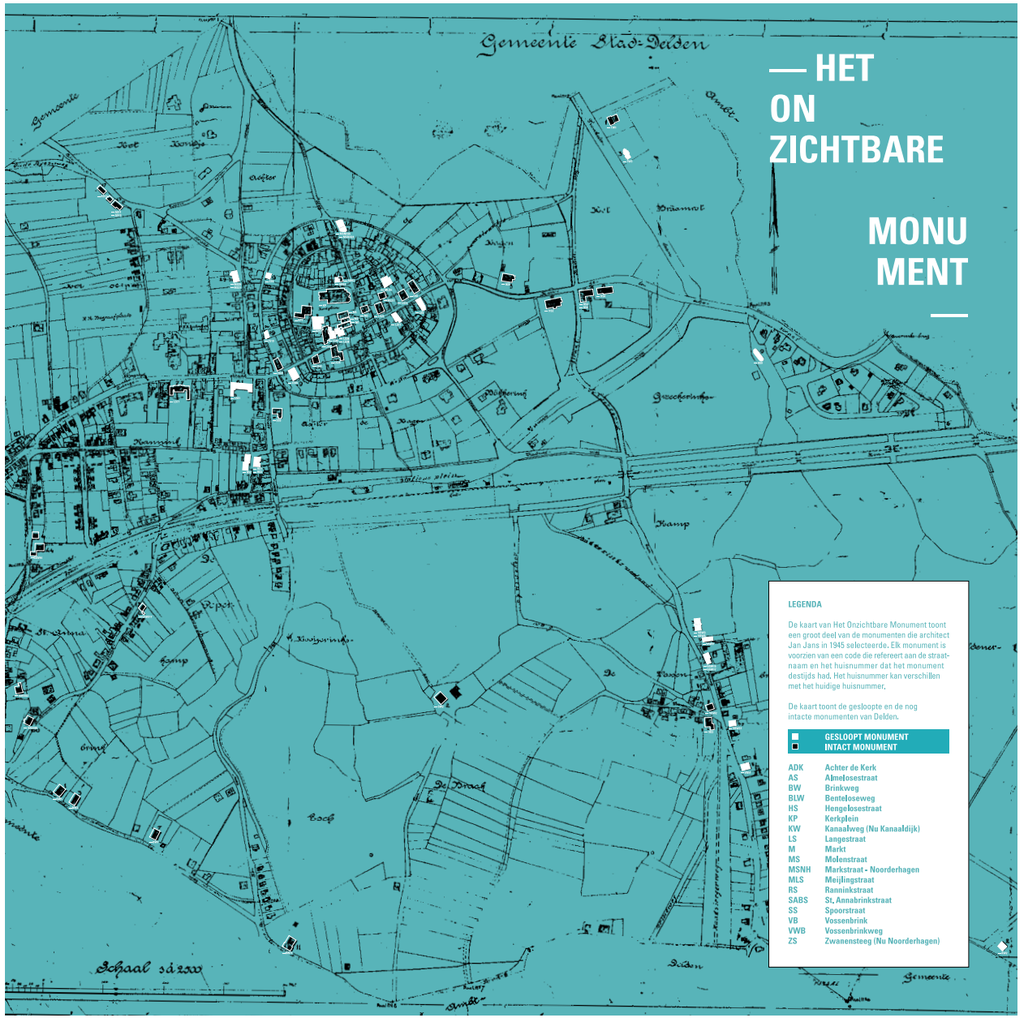

— HET ON ZICHTBARE MONU MENT —

LEGENDA

De kaart van Het Onzichtbare Monument toont een groot deel van de monumenten die architect Jan Jans in 1945 selecteerde. Elk monument is voorzien van een code die refereert aan de straatnaam en het huisnummer dat het monument destijds had. Het huisnummer kan verschillen met het huidige huisnummer.

De kaart toont de gesloopte en de nog intacte monumenten van Delden.

	GESLOOPT MONUMENT
	INTACT MONUMENT
ADK	Achter de Kerk
AS	Almelosestraat
BW	Brinkweg
BLW	Bentelosweg
HS	Hengelosestraat
KP	Kerkplein
KW	Kanaalweg (Nu Kanaaldijk)
LS	Langestraat
M	Markt
MS	Molenstraat
MSNH	Markstraat - Noorderhagen
MLS	Meijlingstraat
RS	Ranninkstraat
SABS	St. Annabrinkstraat
SS	Spoorstraat
VB	Vossenbrink
VWB	Vossenbrinkweg
ZS	Zwanensteeg (Nu Noorderhagen)

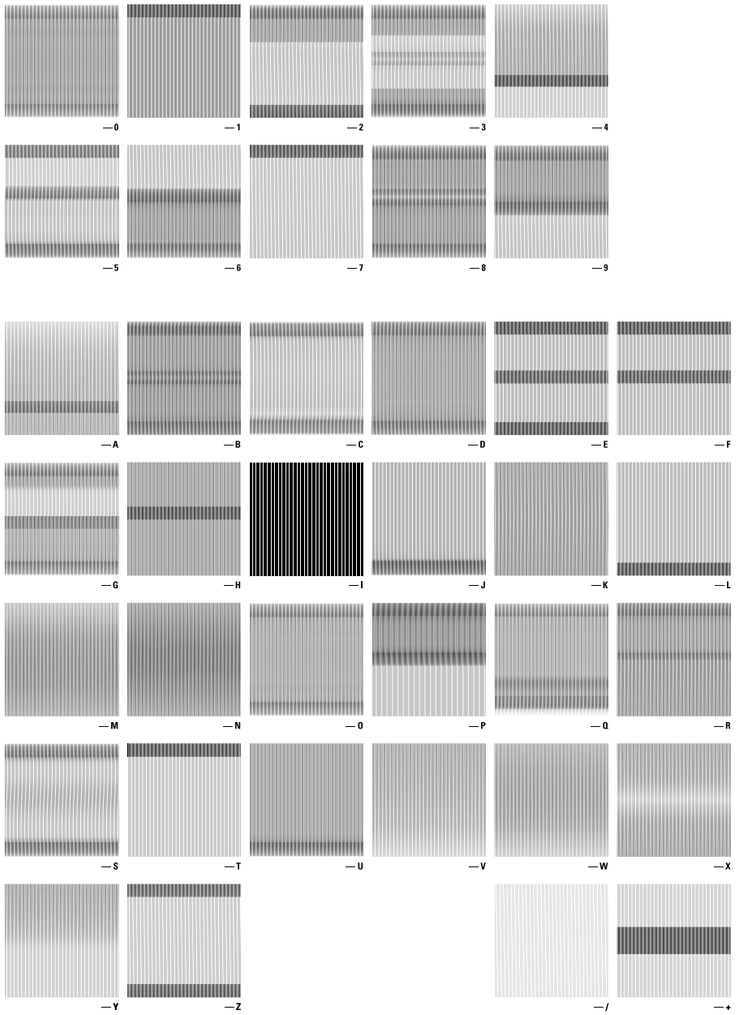

— HET ON ZICHTBARE MONU MENT —

LEGENDA ONTWERP

Van de gesloopte monumenten is weinig informatie overgebleven. De enige overgebleven informatie dat er nog is, komt uit het bestand van Jan Jans' monumentenlijst. Deze unieke informatie bestaat uit de straatnaam, het huisnummer, de postcode, de voormalige bewoner en de bestemming van het perceel van elk monument. Deze gegevens hebben Kim Waterlander en Marjanne Kuipers omgezet in een abstract en alternatief lettertype — de codering voor *Het Onzichtbare Monument*. De informatie van Jan Jans wordt op deze manier visueel gemaakt en zo ontstaan er unieke beelden en herinneringen van elk gesloopte monument.

Met deze legenda kunt u het ontwerp lezen. Het ontwerp bestaat uit een codering waarbij elke letter en elk cijfer zijn eigen vorm heeft. Het ontwerp is een letterlijke vertaling van de bestaande informatie van Jan Jans. Deze informatie staat per onderwerp gecategoriseerd in vier of vijf lagen op de doeken:

Straatnaam	S
Nummer	N
Postcode	P
Eigenaar	E
Bestemming Perceel	B

‘Het Onzichtbare Monument’
Marjanne Kuipers en Kim Waterlander - 14 april t/m 12 mei 2018

Tentoonstelling ‘Het Onzichtbare Monument’ Kunststation in Delden. Vlaggen als aandenken voor verdwenen monumenten.

‘Historie Delden’

Selectie van de verdwenen monumenten en hedendaagse bebouwing.
Foto’s beschikbaar gesteld door Jan Haverkate en Dick Lohuis.

Langestraat nr. 2

Langestraat nr. 2

Langestraat 61, Herberg de Kolk (verwijst naar de hier vroeger gelegen Brandkolk)

Langestraat 61, Rabo Bank wordt binnenkort omgebouwd tot een appartementencomplex

Hoek Langestraat-Molenstraat, Huize St Josef Pension-Rusthuis

Hoek Langsestraat Molenstraat, De Wieken verzorgingshuis

Langestraat 33, pand van Gebr. Bloemen

Langestraat 33, de Hema

Kesthelyplein

Kesthelyplein

streektaal

‘Ik ben een loopjäpse, nou en?’ Perron1 Installatie
Deel 1: ‘Van Boskatte tot Weendschuute’ CP Berbée - 7 april t/m 30 april

Larke, sik, flint, joajen, klappei. Het Twents kent vele scheld- en schimpnamen voor vrouwen. Als vrouw met een scherpe tong werd je voor houwbek uitgescholden. Stond je stevig op je strepen dan was je een hapscheer. In deze benamingen ligt de moraal van een tijd besloten: vrouwen waren ondergeschikt aan de man en behoorden zich op een door mannen bepaalde manier te gedragen. Hun plek was de boerderij en het erf. En de vrouw die zich buiten dit kader begaf was vogelvrij.

Toen MIKC aan beeldend kunstenaar CP Berbée vroeg een kunstproject rondom de Twentse taal te ontwerpen wist zij onmiddellijk wat het zou verbeelden: Oude scheldnamen voor vrouwen zodanig beeldend laden dat ze in deze tijd opnieuw betekenis kunnen krijgen.

We leven inmiddels in 2018. De #MeToo beweging heeft veel discussie losgemaakt. Er wordt opnieuw gedefinieerd wie we zijn en wie we zouden willen zijn en hoe we als mannen en vrouwen met elkaar omgaan. Er klinkt een luide roep om diversiteit. Reden genoeg om in de praktijk te ervaren wat die oude woorden nu oproepen. Kunnen ze een plaats verwerven in de moraal van ónze tijd?

De installatie in Perron1 inventariseert de scheldnamen en geeft door ze lijfelijk te presenteren, ruimte voor een andere emotionele lading. Veel vrouwen voelen scheldwoorden niet meer. Door bewust bij het gevoel te blijven, het te pakken en de pijn te transformeren eigen je je het gevoel toe. Het woord wordt grondstof om sterker te worden. Zo kan een scheldwoord een naam worden om trots op te zijn.
Aan het totale project werkten 27 vrouwen mee.

Deel 1: Ik ben een loopjäpse. Nou en?
Installatie Perron 1 Delden van 7 t/m 29 april

Met bijzondere dank: Dhr. H.Nijhuis consulent streektaal, Museum Twentse Welle/Museum Fabriek

‘Ik ben een loopjäpse, nou en?’ Perron1 Installatie
Deel 1: ‘Van Boskatte tot Weendschuute’ CP Berbée - 7 april t/m 30 april

Bellen	lichtzinnige vrouw
Boskatte	furie
Delhanen	bazige vrouw
Flemme	vrouw met opzichtige kleding
Flint	lichtzinnige vrouw
Fosken	morsige vrouw
Hapscheer	manwijf
Houwbek	vrouw met een scherpe tong
Joajen	vrouw die op alles ‘ja’ zegt
Keakelgat	roddelaarster
Klappei	babbelaarster
Larke	luie, zorgeloze vrouw
Loergedien	voyeuze vrouw
Loopjäpse	uithuizige vrouw
Meesken	sullig meisje
Prawwe	eigengereide vrouw
Reavebasse	zeurpiet
Sik	verwende vrouw
Slabille	slordige vrouw
Striekveer	pronkerige vrouw
Töätjans	kletskous
Veage	venijnige vrouw
Weendschuute	opschepperige vrouw

‘Ik ben een loopjäpse, nou en?’
Deel 2: ‘So What’

In het Twents uitgesproken door Stieneke van der Woning

Ik bin ne hapscheer So what?

Loopjäpse, hapscheer, houwbek, klappei, loergordien; het Twents is rijk aan scheldnamen voor vrouwen. Woorden die de moraal en man-vrouwverhouding van vroegere tijden weerspiegelen. Kunstenaar Petra Berbée wil ze bewaren. Én nieuwe betekenis geven.

Het ergste scheldwoord dat ze tegengekomen is? "'Delhane'", zegt ze zonder aarzeling. "Dat beeld van een bazige vrouw die het op de deel, op de boerderij, voor het zeggen had. Van een bazige man zou men dat nooit gezegd hebben. Dat zou een man zijn geweest, die 'weet wat hij wil'. Eerder iets positiefs, terwijl een vrouw die wist wat ze wilde iets negatiefs was."
Petra Berbée dook de afgelopen maanden in de wereld van Twentse schimpnamen voor vrouwen. En maakte er voor MIKC/Perron 1 in Delden een installatie van. In het oude stationsgebouw van Delden hingen T-shirts zwevend in de ruimte met Twentse schimpwoorden op de voorkant: sik, holbasse, weendschute, striekveer en veel meer. Het geheel was alleen van buiten te zien. "Wat soms ook een grappig effect had. Bij een van de ramen hing bijvoorbeeld 'loergordien'. Mensen konden de installatie alleen zien door zelf naar binnen te loeren. Allemaal 'loergordijnen' dus."
Het project, dat nog loopt, is een avontuur, zegt ze. "Zoals al mijn werk. Ik weet altijd waar ik begin, maar nooit waar ik eindig." Ze was, als Brabantse die in Friesland woont en werkt, door Perron 1 gevraagd iets met Twente te doen. Het idee voor het scheldnamenproject kwam daarna in een gesprek met Harry Nijhuis, de onlangs vertrokken streektaalconsulent van TwentseWelle. "Die vertelde dat het hem altijd opviel hoeveel scheldwoorden het Twents voor vrouwen heeft. Ik was een en al oor. Omdat ik zelf vrouw ben. En omdat ik altijd geïnteresseerd ben in hoe vroeger over vrouwen werd gedacht."
Ze ging op onderzoek, sprak met een hoogbejaarde vrouw die de woorden nog kende, vond in boeken van de Hengelose schrijver en uitgever Johan Gigengack en taalkundige Herman Bezoen, hele verzamelingen Twentse schimpwoorden. Ze schrok, zegt ze. "Die woorden slaan je in je gezicht. Die negativiteit over vrouwen, ik werd er treurig van."
Tegelijk wakkerde het haar drang om te weten aan. "Hoe zijn ze ontstaan, hoe werden ze gebruikt, wat viel er dan te schimpen, waar verwijzen ze naar? Ook in deze tijd van de #MeToo-beweging en nadenken over hoe we de relaties tussen mannen en vrouwen zouden willen, is dat heel boeiend."
Haar aanvankelijke idee dat de schelwoorden erop wijzen dat de Twentse vrouw zwaar onderdrukt werd, heeft ze intussen losgelaten. Ze vond ook hele lijsten schimpnamen voor mannen. "Er zijn in het Twents voor mannen net zoveel scheldwoorden als voor vrouwen." Het belangrijkste verschil: over vrouwen zijn er veel die over uiterlijk gaan. Zoals gaffeltand of…… nog een woord rond uiterlijk ….

Mannelijke blik

Scheldwoorden rond schoonheid liet ze overigens buiten beschouwing. 'Aan hoe je eruit ziet kun je niets doen.' Interessanter zijn de woorden die een oordeel over gedrag bevatten. Daarin domineert de 'mannelijke blik', zegt ze. En daarin vind je opvattingen uit het verleden terug.
'Schimpwoorden weerspiegelen de machtsverhoudingen van vroeger en benoemen wat als ongewenst gedrag voor vrouwen werd gezien, wat wel of niet werd geaccepteerd. De man was de 'könnik-op-zien-earf', zoals Gigengack het noemt. Die man zag de vrouw als 'koningin-van-het-gezin'. Ze hoorde voor de kinderen en het huishouden te zorgen, had een afgebakende rol.'
Zaken als hard werken, op en rond het erf blijven, betrouwbaar zijn, je eenvoudig kleden, zorgen dat je man op je kon bouwen en niet met je eigen mening te koop lopen waren daarin belangrijk.
"Wie aan dat beeld niet voldeed was al snel een holbasse (onverschillig), een loopjäpse, striekveer of houwbek. Je ziet er dus heel sterk de moraal van vroeger in terug. Plus dat wat van belang was in die samenleving. Aan een flemme, een modepop, of een striekveer die graag met haar uiterlijk pronkte, had je op de boerderij niet veel, terwijl je het daarmee als model nu ver zou kunnen schoppen."
Tegelijk leerde ze dat schimpnamen ook de verhoudingen in een relatie konden weerspiegelen. "Ze onstonden ook in bepaalde omstandigheden, zegt Gigengack. Bijvoorbeeld als tegendeel van wat de man was. Zo gold de vrouw van een gookoeze (een goedzak) sneller als houwbek dan andere vrouwen."
Die schimpwoorden werden overigens zelden in aanwezigheid van het onderwerp zelf gebruikt, benadrukt ze. "Ik noem ze 'onveilige woorden'. Vanwege de negatieve betekenis, maar ook omdat de vrouwen om wie het ging zich er niet tegen konden verdedigen. Ze werden meestal achter je rug om gebruikt. Al zal het in de stad wat openlijker gegaan zijn. Daar was je anoniemer, kon je makkelijker iemand uitschelden zoals je tegenwoordig op Twitter makkelijker kunt schelden. Op het platteland waar je veel meer van je buren afhankelijk was, liet je het meestal wel uit je hoofd een buurvrouw te zeggen wat je van haar vond."

Schoonheid

Ondanks de negatieve inhoud vindt Berbée de schimpnamen mooi. "In Friesland zijn ze, als ik ze noem, verbaasd over de kracht en de schoonheid van die woorden. Een woord als houwbek of sik, daar zit een enorme kracht in. En er zitten veel nuances in de woorden, er spreekt creativiteit met taal uit. Voor mij is die creativiteit schoonheid. Een woord als flint voor lichtzinnige vrouw is prachtig."
Het doel van haar kunstproject is daarom niet alleen om Twentse schimpwoorden die bijna niet meer gebruikt worden, weer zichtbaar te maken. Ze hoopt ze tevens te bewaren. Vooral door ze nieuw leven in te blazen.
"Ik wil van de 'onveilige' woorden van vroeger 'veilige' woorden maken. Het project heet niet voor niets: 'Ik ben een loopjäpse, so what?' Ik ben zelf ook een loopschute en nogal uithuizig. In een tijd dat Floortje Dessing met haar reizen enorm populair is, is dat anders dan vroeger geen negatieve eigenschap meer. En van een houwbek zou je nu zeggen, dat ze goed in het debat is. Als je ze goed gebruikt, kunnen dezelfde woorden juist een positieve kwaliteit onderstrepen. In die zin gaat het project ook over de rekbaarheid van taal."

Trots

Om die positieve mogelijkheden van de schimpwoorden te onderstrepen heeft ze inmiddels tien jonge vrouwen gefotografeerd, die de T-shirts met scheldwoorden direct op de huid dragen. "Je taal zit immers ook dicht op je huid." En ze laat hen de woorden die ze dragen ook uitspreken. Zelfbewust en trots. "Want vrouwen hebben nog te vaak moeite om te zeggen dat ze ergens goed in zijn."
De foto's en de film bieden nieuwe mogelijkheden voor het project, dat nog twee weken in Delden te zien is. Ze zou er graag mee in De Museumfabriek in Enschede willen exposeren. "Het project is nog niet af. Ik zou een rap willen laten maken met die woorden. Of misschien in een pop-upwinkel T-shirts met houwbek of loopjäpse verkopen. Wat er nog komt is ook voor mij een verrassing, maar ik wil de kracht van die woorden aan vrouwen teruggeven, maar dan als iets positiefs. Als een soort geuzennaam."

Recensie: Twentse Courant Tubantia, 7 juni 2018
door: Gerard van Lage Venterink.

Oude en moderne stations in Nederland
Philip Ultee - Kunststation Delden 2017

COLOFON

Organisatie: MIKC / Perron1
Concept: MIKC (Meer Innovatie Kunst en Cultuur)
Bestuur: Sjef Corstiaans, Bert Meinen, Philomeen Raemaekers, Bertine Bosch, Eva Mez
Vrijwilligers: Netty Bakker, Celleke Heemskerk, Nita Mulder, Manja Giskes-Geers

Fotografie: Bert Meinen, Justin Dickson en kunstenaars
Luchtfoto: Justin Dickson
Fotografie 'So What': CP Berbee en Emma Priester
Historische foto's: Beschikbaar gesteld door Dick Lohuis, Jan Haverkate
Literatuur: Cultuurhistorische waardestelling, Aschman Overijsselse Historische bijdragen 104e stuk 1989

Voorwoord: MIKC
Toelichting en tekst: Dick Lohuis, MIKC en kunstenaars
Lay out: Studio Silkman, Silvia Doreleijers & Kris Linders
Drukwerk: Netzo druk, Enschede

Raadpleging en adviezen van: Twentse Welle/MuseumFabriek, Harry Nijhuis taalconsulent, Peter van Roosmalen, Architectuurcentrum Twente, Johan Voois NS, Historisch Centrum Overijssel, Dick Lohuis, Zeno Kolks, Jan Haverkate, Twickel archief, Aafke Brunt, Rob Bloemendaal

Subsidie:
Provincie Overijssel
Prins Bernhard Cultuurfonds Overijssel
Gemeente Hof van Twente
Cogas

Sponsoren:
Duotone, Landgoedhotel & Restaurant Carelshaven, NS, Dick Lohuis, Rob von Piekartz, Peter van Roosmalen en kunstenaars

Met dank aan: Arnoud Odding, Harry Nijhuis, Johan Meijer, Dinant Keizers, Herre Stubbe, Johan Voois NS, Alco van Berkel, Rob von Piekartz, Aloys te Morsche, Hans Runge, Dick Lohuis, Zeno Kolks, Jan Haverkate, Ingrid Blans, AKI Enschede, Marcel Vos, Emma Priester en The golden girls: Eva, Anne, Rianne, Rosy, Nefeli, Aïcha, Jorieke, Natascha, Fiona, Meike, Naomi

MIKC / Perron1
Postadres: Noorderhagen 35, 7491 AP Delden
tel.0031(0)743763265/0614268299
Bezoekadres:Stationsweg 1/5 7491 CE Delden
boschbertine@gmail.com Facebook mikc/kunststationdelden
www.mikc.eu www.perroneen.nl

MIKC